

Дослідження місця соціології музейної справи у структурі музеєзнавства

В.В.Карпов (Київ)

доцент кафедри суспільних наук

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва,

кандидат історичних наук

Характеризуються теоретико-методологічні підходи визначення місця соціології у структурі музеєзнавства. Розглядаються проблеми становлення та розвитку музеєзнавчої думки в Україні, Росії та інших зарубіжних краї-

П'яті Зарембівські читання

нах. Аналізуються підходи науковців щодо проведення соціологічних досліджень у музеях і використання інструментів соціології у процесі збереження та передачі соціальної інформації засобами музейних предметів. Розглядаються проблеми сучасної музейної комунікації. Стверджується, що соціологія стала основою музейної діяльності і настав час на здійснення теоретичних досліджень та наукових узагальнень і висновків у цій галузі.

Характеризуются теоретико-методологические подходы определения социологии в структуре музееведения. Рассматриваются проблемы становления и развития музееведческой мысли в Украине, России и других зарубежных странах. Анализируются подходы ученых по проведению социологических исследований в музеях и использования инструментов социологии в процессе хранения и передачи социальной информации средствами музейных предметов. Рассматриваются проблемы современной музейной коммуникации. Утверждается, что социология стала основой музейной деятельности и пришло время осуществления теоретических исследований и научных обобщений и выводов в этой области.

Characterized theoretical and methodological approaches determine the place of sociology in the structure of museology. The problems of formation and development museological research in Ukraine, Russia and other foreign countries. Analyzes the scientific approaches for conducting sociological research in museums and use tools of sociology in the storage and transmission of information by social exhibits. The problems of modern museum communication. It is alleged that sociology was the basis of the museum and it is time to carry out scientific research and theoretical generalizations and conclusions in this area.

Розглядаючи проблеми становлення та розвитку музеєзнавчої думки в Україні, Росії та інших зарубіжних країнах дослідниця Ключко Ю. наголошує на тому, що музеєзнавство досліджує процеси збереження і передачі соціальної інформації засобами музейних предметів [12, с. 60]. З часу визначення Й.Грассе музеології як науки у 1883 р. дискусії щодо її визнання в якості самостійної наукової дисципліни не вчухають, що сприяє її розвитку та формуванню. Як приклад, майже через 100 років розпочинається поворот музеології до вивчення соціальних і політичних проблем суспільства. У декларації Генеральної конференції ICOM 1984 р. підтверджене першорядне значення соціальної місії музею у порівнянні з його традиційними функціями. Важливим спостереженням дослідниці є теза про те, що при створенні сучасного музею вже недостатньо враховувати тільки історичне і культурне його значення. Слід розглядати музей як соціокультурний феномен, який відображає соціальні потреби суспільства [12, с. 68].

Науковець Сомов М., досліджуючи проблеми сучасної музейної комунікації, на основі аналізу існуючої літератури виділяє серед інших і соціальний рівень комунікації музею як соціальної інституції [11, с. 71]. Цей рівень передбачає комунікацію музею із відвідувачем та потенційним відвідувачем, визначенням

орієнтації суспільства на сприйняття соціокультурних цінностей, взаємодії суспільства та музею, відношенням суспільства до музею. Тобто, за його переконанням, це інформаційний потік, в якому існує двосторонній зв'язок між інститутом музею та суспільством, метою якого є широке залучення громадськості до роботи музею. Це визначення співзвучне з висновком Старікової Ю. [13, с. 71], але воно не враховує весь аспект соціології музеєзнавства.

Аналізуючи матеріали Європейського музейного форуму, доктор філософії Смаглій К. виділяє сучасні тенденції розвитку європейських музеїв [14, с. 78]. Серед іншого вона виділяє контент, що музей – це не те, що всередині нього, а те, наскільки активно його дирекція залучає публіку до оцінки та осмислення музейної колекції та аналізу історичної спадщини, наскільки інтелектуально стимулюючою є атмосфера в музеї, наскільки музей відповідає потребам відвідувачів. Національний музей Ліверпуля провів власне дослідження соціальної відповідальності музейної індустрії та її позитивного впливу на сталий економічний розвиток громад. Музей історії транспорту та подорожей Ріверсайд у Глазго перед початком перепланування експозиції активно консультувався з відвідувачами, вивчав їх очікування, потреби та побажання, на основі чого опрацював вдалу стратегію побудови експозиції, що призвело до збільшення кількості відвідувачів до 1,45 млн. осіб. Як висновок проведеного дослідження, музеї Європи долають свою ізоляцію та стають проактивними соціальними інституціями, їх діяльність орієнтована на задоволення інтересів і потреб публіки та активних громадян. Допомогу у цьому їм надають інструменти соціології, що широко використовуються у стратегічному плануванні музеїв.

Як свідчить історіографічний аналіз, проблеми теоретичної музеології розглядалися низкою науковців. Здебільшого потреба розвитку теоретичного осмислення музеєзнавства та теорії музеології відображена у підручниках і навчальних посібниках з музейної справи. Зокрема, це стосується питання структурних компонентів музеєзнавства.

У навчальному посібнику Рутинського М. та Стецюк О. у структурі музеєзнавства виділяють дві складові частини – загальну та спеціальну, які взаємопов'язані. Однак, місце соціології музеєзнавства у цій структурі авторами не визначене [5, с. 18]. У самому підручнику відсутнє саме поняття соціології музеїв як в теоретичному, так і в прикладному значенні, а комунікативна функція розглядається як PR-технологія у налагодженні зв'язку музею та суспільства у контексті формування суспільної думки про музей.

У навчальному посібнику, написаному колективом музеєзнавців Державного історичного музею СРСР та Музею німецької історії Німецької Демократичної Республіки, також розглядається структура музеєзнавства, і проблеми музейної соціології не знайшли своє відображення як у прикладному музеєзнавстві, так і в теорії музеєзнавства. Скоріше, це є свідченням того, що на час виходу посібника соціологія як проблема теоретичного вивчення та форма роботи у музеях була відсутня [7, с. 24].

У той же час зазначимо, що соціологічні дослідження авторами підручника розглядаються як складова частина музеєзнавчих досліджень в області комунікації, пов'язаними із створенням музейних експозицій, що свідчить про початки використання соціології у музейній справі. Відсутність самого поняття музейна соціологія на даному історичному етапі розвитку музеєзнавства компенсована іншими термінами, які за змістом співзвучні – наприклад, інтерпретація музейних предметів за своїм змістом відповідає поняттю соціології музейного предмету [7, с. 109].

Якубовський В. у підготовленому ним навчальному посібнику для студентів вищих навчальних закладів виділяє основні соціальні функції музею: наукове документування явищ природи і процесів розвитку суспільства, захист культурної спадщини, наукові дослідження, формування світогляду членів суспільства [4, с. 75]. У навчальному посібнику соціологія музейної справи не розглядається, але корисні практичні завдання, а також методика вивчення музейного предмету, як основи його соціології. В іншому посібнику, присвяченому екскурсознавству і музеєзнавству, питання соціології теж випало з поля зору його авторів [3].

У навчальному посібнику з музеєзнавства Шевченко В. та Ломачинської І. розглядаються питання соціальних функцій музею, музейної комунікації та вивчення музейної аудиторії [2, с. 237]. Відзначимо таку позитивну новачку даного навчального посібника як те, що він призначений для дистанційної форми навчання. Щодо вивчення музейної аудиторії то висновки авторів співзвучні із іншим авторитетним автором посібника для вищої школи – доктором історичних наук Юрєневою Т. із Росії. Узагальнюючи ці історіографічні джерела, зробимо висновок, що в теоретичній постановці проблематики музейної соціології не розглядається як окремих розділ теоретичного дослідження музеології, а констатується той факт, що для вивчення аудиторії музею необхідно проводити соціологічні дослідження [9, с. 489]. Тобто соціологія не є основою теоретичного надбання.

В іншому своєму монографічному дослідженні Юрєнева Т. виділяє проблематику взаємодії суспільства та музею [10, с. 445]. Вона зазначає, що роль музею у сучасному суспільстві постала однією із ключових проблем. Слід зазначити, що дослідження Т.Юрєневої найбільш близько підійшли до постановки проблеми музейної соціології, хоча як напрям музеології цей аспект дослідниці ще не розглядає.

В авторитетного музеєзнавця Ф. Вайдахера музеологічне дослідження завершується презентацією на тлі простору і часу [1, с. 264], що співзвучно поняттю музейна соціологія. І хоча у прямому контексті проблематики музейної соціології у дослідника не звучить, однак вона присутня у багатьох контекстах. Назвемо деякі з них – використання зібрання та робота з громадськістю, інтерпретація, як мета музейної популяризації, орієнтація, інформаційна насиченість та спроможність сприйняття експозиції, впливи на

поведінку відвідувачів, звертання до цільових груп і мотивація відвідувачів, вивчення публіки, вивчення відвідувачів, опитування відвідувачів, питання майбутнього та ін. [1, с. 22-25, 30-34, 54, 126, 141, 174, 189, 225, 238-245, 262, 343, 357, 358, 369, 429, 441, 442, 445, 554]. Власне, хоча праця Ф. Вайдахера не має конкретних викладів теорії музейної соціології, але вона наскрізь пронизана нею. Це є свідченням того, що соціологія стала основою музейної діяльності, і настав час на здійснення теоретичних досліджень та наукових узагальнень і висновків у цій галузі.

Слушне у цьому випадку зауваження Сотникової С. про те, що російська наукова думка оформила процес формування самостійного напрямку діяльності музею як музейну соціологію, а європейська музеєзнавча школа цей процес визначає як вивчення відвідувача, що ми бачимо у Ф. Вайдахера, у чому вбачається їх відмінність [8, с. 118].

Музейна проблематика знайшла своє відображення в роботах Т. Белофасової, М. Гнедовського, В. Дукельського, А. Дьячкова, І. Іксанова, О. Караманова, Н. Макарова, Н. Пуселліної, Д. Равикович, С. Руденко, Т. Сидоренко, В. Снагощенко, І. Ткаченко, А. Фролова, І. Філоненко. Доктор історичних наук Кислий О. доводить, що теорія музеології пов'язана із концептуальним розумінням буття та соціальних трансформацій [15, с. 166]. Разом з тим, питання сутності, характерних особливостей трансформації музею як соціокультурного інституту, його роль і місце в контексті національних та глобалізаційних процесів, а також соціологія музейної справи досліджені недостатньо.

Науковці, розглядаючи різні аспекти музеології тим чи іншим чином торкаються питань соціальної функції музею, підкреслюючи її важливість та фундаментальне значення. Однак, узагальнюючого уявлення про реалізацію цієї функції за допомогою і використання методологічного інструментарію соціології, як і саме по собі питання соціології музейної сфери, не розглядають. Соціологія музейної справи на теоретичному рівні не знайшла свого визнання, а розглядається музеями як прикладний інструмент його діяльності. В європейських музеях вона постала основою музеологічних досліджень, що розвивають діяльність музеїв.

З точки зору теорії місце музейної соціології у структурі музеєзнавства визначається як окрема суміжна дисципліна теоретичного музеєзнавства у його загальній частині. Доктор історичних наук, знаний російський дослідник музеєзнавства Сотникова С. розглядає музейну соціологію як результат трансформації теорії комунікації [8, с. 120]. На її думку, разом із музейною педагогікою вона сприяє трансформації музеєзнавства у музеологію – міждисциплінарний напрям у теорії пізнання [8, с. 123].

Як і інші структурні елементи музеєзнавства музейна соціологія тісно пов'язана і взаємодіє з прикладним музеєзнавством і виступає його теоретичною основою. Вона є основою музейного маркетингу та менеджменту. Музейні соціологи займаються багатоаспектним вивченням відвідувачів, прогно-

П'яті Зарембівські читання

доданням їх попиту на різноманітні види музейної інформації, визначенням їх очікувань, забезпеченням на цій основі результативності музейних програм.

Отже, соціологія музейної справи отримала практичне визнання у діяльності музеїв і набула теоретичного обґрунтування свого місця у загальній структурі музеєзнавства.

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія. Посібник / Перекл. з нім. В.Лозинський, О.Лянг, Х.Назаркевич. – Львів: «Літопис», 2005. – 632 с.
2. Шевченко В.В. Музеєзнавство: Навч. посібник для дистанційного навчання / В.В.Шевченко, І.М.Ломачинська. – К.: Університет «Україна», 2007. – 288 с.
3. Бабарицька В.К. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навч. посібник / В.К.Бабарицька, А.Я.Коротова, О.Ю.Малиновська. – К.: Альтпрес, 2007. – 464 с.: іл.
4. Якубовський В.І. Музеєзнавство: Підручник / В.І.Якубовський – Кам'янець-Подільський. ПП Мошак М.І., 2010. – 352 с.
5. Рутинський М.Й. Музеєзнавство: Навч. посіб. / М.Й.Рутинський, О.В.Стецюк. – К.: Знання, 2008. – 428 с.
6. Актуальні проблеми теорії і практики музейної та пам'яткоохоронної діяльності: зб. наук. пр.(за мат. круглого столу). – К.: НАКККіМ, 2013. – 208 с.
7. Музеєведение. Музеи исторического профиля: Учеб. пособие для вузов по спец. «История» / Под. ред. К.Г. Левыкина, В.Хербста. – М.: Высш. шк., 1988. – 431 с.
8. Сотникова С.И. Музеология. Пособие для вузов / С.И.Сотникова. – М.: Дрофа, 2004. – 192 с.
9. Юрєнева Т.Ю. Музеєведение. Учебник для высшей школы. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Академический Проект, 2006. – 560 с. – («Gaudemus»).
10. Юрєнева Т.Ю. Музей в мировой культуре. – М.: «Русское слово – РС», 2003. – 536 с.; ил.
11. Сомов М.В. Современные проблемы музейной коммуникации // Актуальні проблеми теорії і практики музейної та пам'яткоохоронної діяльності: зб. наук. пр.(за мат. круглого столу). – К.: НАКККіМ, 2013. – С. 69.
12. Ключко Ю.М. Проблеми становлення та розвитку музеєзнавства // Актуальні проблеми теорії і практики музейної та пам'яткоохоронної діяльності: зб. наук. пр.(за мат. круглого столу). – К.: НАКККіМ, 2013. – С. 59.
13. Старикова Ю. А. Музеєведение / Ю.А. Старикова. – М.: Приор-издат, 2006. – 128 с.
14. Смаглій К.В. Сучасні тенденції розвитку європейських музеїв: аналіз матеріалів Європейського музейного форуму // Актуальні проблеми теорії і практики музейної та пам'яткоохоронної діяльності: зб. наук. пр.(за мат. круглого столу). – К.: НАКККіМ, 2013. – С. 78.
15. Кислий О.Є. Археологія, музеєзнавство та проблеми теоретичної музеології // Актуальні проблеми теорії і практики музейної та пам'яткоохоронної діяльності: зб. наук. пр.(за мат. круглого столу). – К.: НАКККіМ, 2013. – С. 166